

CUVÂNTARE ȚINUTĂ DE NICOLAE TITULESCU LA LONDRA,
LA INSTITUTUL REGAL PENTRU AFACERI INTERNAȚIONALE

Londra, 9 iunie 1937

„Este de dorit reforma Pactului Societății Națiunilor?”

Domnule președinte,
Doamnelor și domnilor.

Mulțumesc cu profundă recunoștință Lordului Cecil¹ pentru frumoasele cuvinte pe care a avut amabilitatea să mi le adreseze. Lunga mea colaborare cu Lordul Cecil la Societatea Națiunilor m-a făcut să nutresc pentru el trei sentimente: acelea de respect, de admirație și de afecțiune. Este cel mai dezinteresat slujitor al Idealului, pe care l-am cunoscut vreodată. În domeniul meu, mult mai modest și mai limitat, sunt și eu un slujitor al Idealului. Tocmai acest lucru explică, probabil, menirea noastră comună de a gândi și a simți, care stă la baza prețioaselor verigi care ne leagă.

Printre marile idealuri, pe care umanitatea a încercat să le slujească, acela al Societății Națiunilor ocupă un loc de frunte.

Trebuie să admitem că în ultimul timp Societatea Națiunilor a înregistrat insuccese care i-au afectat profund prestigiul. Dacă unele dintre aceste insuccese le putem explica prin faptul că Societatea nu a acționat, cum a fost în cazul conflictului chinez-japonez, ultimul insucces, cel legat de conflictul italo-etioopian, s-a datorat intervenției ineficiente a Societății.

Avem o Societate a Națiunilor. Ea trebuie să ființeze, dar, în egală măsură, trebuie să-și îndeplinească misiunea. Societatea nu este o academie morală, o breaslă de tehnicieni. Este o instituție politică, al cărei scop este să preîntâmpine războiul.

Care sunt cauzele insucceselor Societății? După părerea mea, nu încapă nicio îndoială. Oamenii care întruchipează Societatea sunt cei care au eșuat în îndeplinirea misiunii lor internaționale. Aceia care întotdeauna caută vinovații în jurul lor, dar niciodată în ei înșiși, cred că Pactul a fost prost elaborat și că trebuie schimbat. Nu împărtășesc această opinie.

Nu am venit astăzi aici pentru a face oratorie. Am ales deliberat un subiect foarte arid, căci în spatele aspectelor sale tehnice este angajată cea mai mare luptă de idei din zilele noastre – lupta dintre vechile moduri de gândire și ideile născute din suferințele Marelui Război, lupta dintre izolaționismul egoist și orb și internaționalismul radiant și generos.

Am ales deliberat acest subiect, pentru a putea spune că acei ce luptă pentru distrugerea Societății Națiunilor folosesc limbajul sprijinitorilor ei cei mai înfocați. „Vrem să schimbăm Pactul pentru a-l îmbunătăți”, spun ei. Mulți dintre cei care *spun așa*, ar face mai bine să devină ei înșiși mai buni în loc să îmbunătățească Pactul. *Biblia nu trebuie schimbată pentru că oamenii sunt păcătoși!*

Când se vorbește despre îmbunătățirea Pactului, sunt vizate în mod special trei texte – Articolele 11, 16 și 19.

¹ Edgar Algernon Robert Cecil of Chelwood.

Permiteți-mi să încep cu ultimul, pentru ca în felul acesta atenția dumneavoastră să se poată concentra după aceea asupra Articolului 16, care este punctul vital al întregului mecanism al Societății.

Menționând Articolul 19, nu intenționez nicidecum să deschid aici o dezbatere privind interese locale. Doresc să mă mențin în domeniul unor largi probleme internaționale. Mă voi mulțumi doar să remarc:

1) Când se consideră că Imperiul Britanic, Statele Unite ale Americii, Statele Americii de Sud, Franța, Belgia, Olanda, Elveția, Spania, Portugalia, Țările Scandinave, Statele Baltice, Statele Micii Înțelegeri, Rusia Sovietică, a căror politică actuală se bazează pe Societatea Națiunilor și o apropiere între state, nu cer o modificare a frontierelor, se trage concluzia că pentru imensa majoritate a țărilor revizuirea granițelor lor nu constituie o problemă.

2) Dacă, pe de altă parte, observăm că actuala politică a Germaniei privind Polonia și politica Italiei față de Iugoslavia nu sunt compatibile cu revizuirea frontierelor poloneze și iugoslave, ajungem la concluzia că problema frontierelor nu face parte dintre problemele care vor duce la izbucnirea războiului. Și cum războiul nu mai poate fi localizat acum, ar fi cea mai mare greșeală să se pornească un război mondial pentru interese locale, care vizează doar anumite state.

În privința Europei Centrale voi spune doar atât:

1) Nu părțile interesate au fixat actualele frontiere, ci marii experți englezi și americani.

2) Înainte de a stabili frontierele, acești experți au făcut un studiu foarte amănunțit pentru fiecare caz în parte și atât de bine și-au făcut treaba, încât ei înșiși au afirmat că, dacă s-ar aduce astăzi schimbări frontierelor, pentru a îndrepta ici și colo vreo nedreptate, rezultatul ar fi crearea unor noi nedreptăți, mult mai mari decât cele care s-ar încerca să se înlăture.

3) Fixarea unei frontiere e imposibil să nu creeze nemulțumire. Astăzi protestele vin din partea statelor care au pierdut teritoriu; mâine, ele vor veni din partea statelor cărora li se ia un teritoriu. E o lamentație fără sfârșit, un fel de *motto perpetuo*², care nu poate fi potolită cu ușurință. Ce înseamnă, cel mai adesea, așa-zisele drepturi istorice? Luări în stăpânire a teritoriului, consacrate de timp. Cel puțin, actualele frontiere, dacă se mențin, ceea ce cred că se va întâmpla, vor avea meritul de a fi verdicte internaționale consacrate de timp.

Pentru a se revizui un modest contract de închiriere, este necesar consimțământul celor două părți interesate. Prin urmare, dacă vrea să aplice Articolul 19 al Pactului, nimeni nu poate să ia o bucată de teritoriu de la un stat și să o dea altuia, dacă primul stat nu și-a dat consimțământul. Și întrucât este clar că statele afectate de revizuire nu vor fi niciodată de acord cu modificarea condițiilor de aplicare a Articolului 19, vă întreb: Este oare înțelept să se deschidă, în legătură cu Articolul 19, o discuție publică care va răscoli sentimentele naționale, când știm dinainte că ea nu va duce la nimic?

² *Motto perpetuo* (lat.) – Expresie (formulă) care se repetă permanent.

Pentru mine nu există nicio îndoială, căci eu consider că adevărata soluție a neajunsurilor create de frontiere nu este revizionismul, care înseamnă transferarea neajunsurilor dintr-un loc într-altul, ci lichidarea lor prin îndepărtarea barierelor din calea circulației bunurilor și a oamenilor, precum și printr-o spiritualizare constantă și progresivă a ceea ce reprezintă o frontieră.

Dacă de la Articolul 19 trecem la Articolul 16, există argumente incontestabile în favoarea menținerii prezentului text, care, după cum voi demonstra, trebuie completat cu acorduri suplimentare, dar nu schimbat.

Acest text al Pactului are o asemenea claritate, leagă cu o forță atât de obligatorie pe toți membrii Societății, încât, dacă s-ar aplica întocmai, războaiele de agresiune ar eșua întotdeauna.

Dar, ca să nu fim acuzați de exagerare, să examinăm mai îndeaproape prevederile Articolului 16.

E important să remarcăm, în primul rând, că cuvântul *sanctiune* nu e folosit în Pact. A impune sancțiuni înseamnă a pedepsi sau a reprimă. De aici, anumite persoane au dedus că Articolul 16, prin amenințările pe care le conține, are drept obiectiv mai mult preîntâmpinarea violării, decât împiedicarea acțiunii statului violator al Pactului. *Nu împărtășesc această opinie.*

În primul rând, Articolul 16 preconizează excluderea din Societatea Națiunilor a oricărui membru care încalcă una din obligațiile Pactului. Acest lucru reprezintă o formă de represiune în toată regula.

Apoi, deși prevenite, prin amenințarea pe care o constituie pentru agresor, prevederile Articolului 16 sunt și represive.

Se spune că Articolul 16 prevede măsuri polițienești. Sunt de acord. Dar una e ca polițistul care asigură ordinea pe străzi să spună: „Circulați, vă rog“, și cu totul altceva, ca același polițist, în anumite situații, să-și scoată revolverul și să tragă.

Pentru a rezuma ceea ce cred: consider că Articolul 16, preventiv prin amenințările pe care le conține, constituie în același timp un tip de represiune a colectivității națiunilor împotriva violării dreptului internațional de către oricare națiune.

Trecând de la paragraful 1 la paragraful 2 al Articolului 16, trebuie să recunosc că formularea este de o asemenea natură, încât aplicarea lui poate fi, în mare măsură, o chestiune de preferință. Consiliul are, într-adevăr, datoria să recomande membrilor Societății forțele militare cu care să contribuie la forțele armate destinate pentru a face respectate obligațiile Societății.

O recomandare din partea Consiliului este un lucru foarte important, căruia orice guvern trebuie să îi acorde cea mai serioasă atenție, dar rămâne o recomandare, ceea ce înseamnă că nu are forță obligatorie. Nimeni nu poate susține în mod serios că membrii Societății sunt obligați să intre în război în virtutea paragrafului 2 al Articolului 16. Nu e mai puțin adevărat că, dacă sancțiunile militare sunt opționale, din Articolul 16 rezultă că există patru obligații cu caracter net obligatoriu din punct de vedere juridic.

În primul rând, există obligația de a aplica imediat măsurile economice stipulate în paragraful 1 al Articolului 16.

Urmează obligația membrilor Societății de a-și acorda unul altuia ajutor reciproc în aplicarea măsurilor economice și financiare, așa încât pierderile și neajunsurile ce pot rezulta de pe urma lor să fie reduse la minimum.

Apoi, avem obligația de a ne acorda unii altora sprijin reciproc pentru a ne opune oricărei măsuri speciale îndreptate împotriva oricărui membru de către un stat violator.

În sfârșit, există obligația membrilor de a lua măsurile necesare pentru a facilita trecerea prin teritoriul lor a trupelor oricărui membru al Societății care participă la o acțiune comună pentru a asigura respectarea obligațiilor Societății.

Această din urmă obligație trebuie să ne rețină mai mult atenția. În jurul acestui punct au avut loc recent negocieri importante. Implică ea oare o obligație automată. *Da și nu.*

Trebuie făcută o distincție.

Fiecare membru al Societății Națiunilor este îndreptățit să decidă, cu deplină și completă suveranitate, care stat este agresor, într-un conflict.

Dar odată ce un stat a indicat liber agresorul, obligația de a da drept de trecere trupelor devine, după părerea mea, o consecință automată.

Recunoașterea faptului că statul X este agresor, dar în același timp rezervarea dreptului de a accepta sau a respinge trecerea trupelor este după părerea mea o imposibilitate.

Obligația a fost deja acceptată în trecut de către fiecare stat la semnarea Pactului Societății Națiunilor.

Este foarte adevărat, trebuie să se considere cazul unui stat care, din cauza poziției sale geografice, riscă să devină el însuși victimă a agresiunii dacă își deschide frontierele trupelor străine care atacă agresorul.

După părerea mea, poziția geografică a unui stat îi dă dreptul să subordoneze trecerea trupelor problemei asistenței militare din partea membrilor Societății pentru propria sa apărare, dar acest stat nu poate să se sustragă obligațiilor formale care îi revin prin Articolul 16 al Pactului.

„Risc ajutându-te,
prin urmare ajută-mă, ca să te pot ajuta“
mi se pare a fi doctrina Pactului.

„Recunosc că X este agresorul,
dar nu te pot ajuta, pentru că aş risca“
un asemenea limbaj... mi se pare a fi o totală negare a Pactului.

Să examinăm acum ce se înțelege prin cuvintele „*acțiune comună*“; ele apar în paragraful 3 al Articolului 16, cu privire la trecerea trupelor. Pentru a exista obligația de a acorda trecerea trupelor trebuie oare să existe o acțiune din partea *tuturor* membrilor Societății? Sigur că nu. Aceasta ar însemna ca lipsa unui contingent din Paraguay, să spunem, să împiedice statele Europei să-și dea asistență în temeiul Articolului 16. Fără îndoială, nu aceasta a fost intenția autorilor Pactului. „*Totul sau nimic*“ poate fi o deviză în dragoste, dar nu în politică. „*Ceva e mai bine decât nimic*“ mi se pare că este comandamentul înțelepciunii politice.

Dar în ce constă acest *ceva*?

O persoană, care are o foarte înaltă responsabilitate și care de curând a vorbit în numele unei țări interesate în mod deosebit de problema trecerii trupelor în temeiul Articolului 16, a spus că „*acțiunea comună*“ înseamnă cel puțin acțiunea vecinilor. Nereclamând participarea tuturor membrilor Societății pentru aplicarea ultimei părți a paragrafului 3 al Articolului 16, acest om a dat dovada marii sale inteligențe politice, care, de altfel, este unanim recunoscută. Dar solicitând acțiunea vecinilor, el a vorbit ca

cetățean al țării sale. Există și alte țări care așteaptă asistență, *nu* de la vecinii lor, care le sunt dușmani, ci de la vecinii agresorului. În cazul acesta, cum s-ar putea vorbi de acțiunea vecinilor, pentru a aplica prevederile Articolului 16?

Părerea mea este că acel *ceva* la care se reduce *acțiunea comună* a Articolului 16 chiar și în ochii oamenilor responsabili, care sunt cei mai interesați, trebuie căutat în pactele de asistență mutuală încheiate în conformitate cu Pactul.

Iată deci, domnilor și doamnelor, comentată, cu toată precizia necesară, legea internațională în vigoare privind sancțiunile.

Această lege internațională a suferit lovituri care i-au prejudiciat poate prestigiul în ochii anumitor oameni, dar ele nu i-au afectat în niciun fel forța obligatorie. Nu loviturileucid o lege, căci legea nu se compară nicidecum cu corpul omenesc. O lege poate doar să fie abrogată în forma cuvenită; sau o nouă decizie se poate substitui vechii legi, care apoi dispăre.

Lucrul acesta mă determină să vă vorbesc despre faimoasele amendamente din 1921, care nu au cunoscut niciodată forța de lege.

La 4 octombrie 1921, Adunarea a votat anumite rezoluții, impunând amendamente la Articolul 16, și anumite rezoluții privind arma economică, menite să servească drept ghid.

Ce *sunt* aceste amendamente? Ce *sunt* aceste reguli directoare? Ce *valorează* ele, atâta timp cât amendamentele nu au intrat în vigoare?

Amendamentele sunt patru la număr. Numai ultimul constituie o schimbare importantă a textului Articolului 16. După cum am văzut, acest articol plasează toate statele Societății pe picior de completă egalitate în privința obligațiilor lor în cazul sancțiunilor; acest al patrulea amendament schimbă structura Articolului 16, făcând ca pentru anumite state aplicarea lui să fie imediată, iar pentru altele, întârziată.

Niciun amendament nu a intrat în vigoare. Ele sunt nule și neavenite.

Dar la 4 octombrie 1921, Adunarea a votat o rezoluție ce prevede ca amendamentele propuse să constituie îndreptare pe care ea le recomandă provizoriu Consiliului, până când aceste amendamente vor fi puse în vigoare în forma cerută de Pact.

Au trecut șaisprezece ani, dar amendamentele nu au intrat încă în vigoare.

Dacă ar fi să se admită că Pactul poate fi modificat prin orice fel de amendamente care nu pot intra în vigoare, adăugându-se că, până la intrarea lor în vigoare, ele vor fi recunoscute provizoriu ca valabile, Societatea ar putea fi distrusă de jocuri care ar părea copilărești.

Ar fi de preferat să dizolvăm Societatea, decât să ținem deasupra ei o asemenea sabie a lui Damocles.

De aceea voi spune:

În măsura în care amendamentele din 1921 completează textul Pactului, *fără* a-l contrazice, ele pot constitui îndreptare pentru membrii Societății. În măsura în care aceste amendamente contrazic textul Pactului, ele sunt nule și neavenite.

De ce, atunci când, de curând, s-a făcut o încercare de a pune în acțiune sistemul sancțiunilor, acest sistem s-a dovedit a fi ineficient?

Articolul 16 nu a dat rezultatele așteptate din două motive. Primul, adevărata solidaritate dintre Franța și Anglia s-a stabilit încet. Al doilea, Articolul 16 *nu* a fost

aplicat în concordanță cu cerințele actualei legi internaționale, *ci* ca și cum amendamentele din 4 octombrie ar fi intrat în vigoare.

Și întrucât vorbesc despre solidaritatea franco-britanică și întrucât am cunoscut îndeaproape problema admiterii Etiopiei la Societatea Națiunilor și chestiunea sancțiunilor³, permiteți-mi să vă spun o poveste, care are cel puțin două merite; este adevărată și nu e tristă. Căci cum vom putea învinge greutatea vieții, dacă nu vom avea curajul să râdem din când în când?

În 1923, adică aproape la începutul carierei mele diplomatice, am fost ales vicepreședinte al Comisiei VI. Eram foarte mândru de titlul meu, deși se pare că la Geneva este regula ca vicepreședinții să nu prezideze niciodată. Am funcționat de două ori ca președinte ales al Adunării Societății și de fiecare dată am avut doisprezece vicepreședinți care să mă ajute în atribuțiile mele. Dar niciunul dintre ei nu a ocupat vreodată scaunul prezidențial. Tradiția Genevei reclamă acest procedeu.

Așadar, vă puteți da seama ce soartă obscură mă aștepta ca vicepreședinte al unei simple comisii. Dar, un accident m-a scos din umbră. Președintele meu, dl Hymans, a fost obligat să părăsească Geneva pe neașteptate și a trebuit să-i iau locul. Printre problemele înscrise în ordinea de zi era inclusă o problemă care le întrecea în importanță pe toate celelalte – chestiunea admiterii Etiopiei în Societate. Două state, Italia și Franța, luptau cu înfocare pentru admiterea ei. Câteva state, conduse de Marea Britanie, se opuneau acestei admiteri, în special pentru un motiv extrem de grav – existența sclaviei în Etiopia.

Brusc, începuturile mele diplomatice erau confruntate cu cea mai mare dificultate – aceea de a fi între două mari puteri și a trebui să alegi între ele.

Ca orice președinte care se respectă, am numit imediat un subcomitet, care cel puțin avea meritul de a evita orice publicitate într-o dispută dintre marile puteri și de a pregăti un acord.

Îmi amintesc încă ședințele acestui subcomitet ținute în toamna anului 1923 la Geneva. Nu eram prea mulți. Un reprezentant al Țărilor Nordice, care imediat s-a aliat în sprijinul punctului de vedere britanic și cei doi protagoniști principali, dl Henry de Jouvenel, reprezentantul Franței, și dl Wood, ministru al Educației, ulterior Lord Irwin, iar în prezent Lord Halifax⁴, reprezentantul Marii Britanii. I-am ascultat pe acești domni fără să spun nimic. Votul meu ca președinte conta dublu. Dar cui să-l dau?

Într-o seară, pe la ora șapte, Lordul Halifax, destul de ironic, mi-a pus întrebarea direct: „Care este părerea președintelui nostru?” Am invocat scuza că e prea târziu ca să încep să vorbesc și am fixat o întâlnire pentru dimineața următoare. Am plecat acasă

³ La 7 decembrie 1935, Consiliul Societății Națiunilor, dezbătând problema agresiunii Italiei împotriva Etiopiei, a aprobat concluziile raportului Comitetului celor șase conform căruia „Guvernul italian a recurs la război, contrar angajamentelor prevăzute în Articolul 12 al Pactului Societății Națiunilor“, hotărând, în baza Articolului 16 al Pactului, să aplice sancțiunile prevăzute în asemenea cazuri.

Adunarea Societății Națiunilor a aprobat la 10 octombrie 1935 hotărârea de a aplica sancțiuni Italiei care a atacat Etiopia, adoptând o rezoluție prin care se crea un nou comitet de coordonare a aplicării sancțiunilor prevăzute de Articolul 16 din Pact.

Guvernul român a trecut efectiv, la 21 octombrie 1935, la aplicarea sancțiunilor hotărâte de Societatea Națiunilor împotriva Italiei ca urmare a agresiunii întreprinse împotriva Etiopiei.

La 26 noiembrie 1935, după consultări cu guvernele statelor membre ale Micii Înțelegeri și ale Înțelegerii Balcanice, Guvernul român răspunde la nota de protest italiană din 11 noiembrie 1935, arătând că România participă la măsurile adoptate de Societatea Națiunilor din fidelitate față de Pact și din respect față de hotărârile Adunării și Consiliului Societății Națiunilor.

⁴ Edward Frederick Lindley Wood Halifax.

deprimat. Nu știam ce să fac. Vila de lângă Geneva, unde locuiam, avea o bibliotecă bine înzestrată. În mod mecanic am luat o carte și am deschis-o la întâmplare. Am nimerit un pasaj care mi-a umplut sufletul de bucurie. Eram salvat. Ziua următoare i-am spus Lordului Halifax: „Marea Britanie este împotriva admiterii Etiopiei în Societate pentru simplul motiv că acolo există sclavie?”. „Da“, a răspuns lordul Halifax. „Atunci eu sunt pentru admiterea Etiopiei“, am replicat eu, „deoarece sclavia este o instituție naturală și, ca să o dovedesc, nu-l voi cita pe Aristotel, primul care a spus acest lucru, ci un autor pe care niciun englez nu va îndrăzni să-l combată – Darwin⁵“. Și am deschis cartea găsită din întâmplare seara precedentă și am citit ceea ce spunea în esență: „Furnicile au obiceiul să țină sclavi. Furnica sclav aduce hrană furnicii stăpână. Aceasta din urmă este obișnuită să fie cărată în spate de către furnica sclav“. Dar un lucru curios – remarcă Darwin – „doar două feluri de furnici fac sclavi. Ele sunt furnicile care aparțin Elveției și Marii Britanii, cele mai liberale națiuni din lume“. „Dar – adaugă Darwin ca un bun englez – *furnicile engleze își tratează sclavii cu mai multă blândețe decât cele elvețiene.*“ Toată lumea a izbucnit în râs. Și astfel am trecut cu dibăcie primul mare hop din cariera mea diplomatică. Lord Halifax, însă, nu a depus armele. El a scos din servietă acordul de interdicere a importului de arme în Etiopia și, sprijinindu-se pe documente, a pretins că Etiopia l-a încălcat, adăugând: „Și acum mai citați-l pe Darwin, dacă puteți!“

Peste câteva zile, ajungându-se la un acord între Franța, Italia și Marea Britanie, am semnat scrisoarea prin care informam Etiopia că este admisă în Societate.

Dacă lipsa de solidaritate franco-engleză a caracterizat începutul tragediei care poate fi intitulată „Etiopia și Societatea Națiunilor“, dacă în special astăzi se recunoaște cât de legitimă a fost împotrivirea Angliei, tot târăgănarea în stabilirea unei adevărate solidarități franco-britanice explică de ce sancțiunile Articolului 16 nu au funcționat cum trebuie. De la bun început, Franța a limitat aplicarea Articolului 16 la sancțiuni economice. Mai mult decât atât, aceste sancțiuni, în loc să fie aplicate complet și automat, au fost aplicate treptat, în etape, și parțial.

Când citești minutele pe anii 1935 și 1936, te frapează derizoriul a discuțiilor purtate și al deciziilor luate. Societatea a tipărit unsprezece volume privind conflictul italo-etopian. Ele conțin 1696 pagini mari, tipărite mărunț. Și totul la ce bun? Pentru ca să se ajungă la discuții interminabile privind alcătuirea unei liste de bunuri prohibite a fi importate în Italia – armamente, cai, măgari sau cămile, mangan...! S-a discutat mult în legătură cu petrolul. Dar anumite state au condiționat includerea lui pe listă de o ofertă anterioară de împărțire parțială a victimei, în cazul în care Italia ar înceta ostilitățile. Din cauza aceasta un ministru și-a pierdut postul. Iar rezultatul final a fost acela că Italia a putut să cumpere petrol nestânjenită, până la cucerirea finală a Etiopiei pe calea armelor.

Și totuși, în spatele acestor aparențe înșelătoare, există ceva bun care te frapează. Atunci când s-a aplicat pentru prima dată Articolul 16, a existat atâta solidaritate în intențiile, dacă nu în actele, tuturor membrilor Societății! Această mare înfrângere a Societății, departe de a îndreptăți descurajarea, permite, din contră, mari speranțe pentru acțiuni internaționale comune în viitor; aceasta, desigur, dacă suntem dispuși să tragem învățăminte din trecut, ceea ce vom face.

Oare ce trebuie să facem pentru ca Articolul 16 să poată opera satisfăcător în viitor? Cred că trei lucruri:

⁵ Charles Robert Darwin.

- 1) Trebuie să abandonăm rezoluțiile și amendamentele din 1921, care nu au niciun fel de forță legală.
- 2) Trebuie să completăm Articolul 16 cu acorduri militare regionale.
- 3) Trebuie să dezvoltăm sistemul preventiv, care va permite fie aplicarea din ce în ce mai rar a Articolului 16, fie utilizarea sancțiunilor înainte ca să se considere că un stat a violat Pactul.

Să fim realiști.

Pentru ca Articolul 16 să opereze cum se cuvine, trebuie să existe atât sancțiuni economice universale, cât și sancțiuni militare regionale. Fiecare membru al Societății este obligat să se alăture sancțiunilor economice, altminteri nu va exista o legătură serioasă între statele care formează Societatea. Pe de altă parte, numai anumiți membri sunt obligați să dea ajutor militar și aceasta reprezintă pentru ei o datorie obligatorie. Acestea sunt statele din regiunea afectată de izbucnirea războiului.

Într-adevăr, din punct de vedere al securității, Europa trebuie să fie divizată în regiuni. Anticipând aplicarea Articolului 16, sau a Articolului 15, paragraful 7, sau în cazul în care Consiliul nu face nicio recomandare, statele vor fi legate prin pacte regionale de asistență mutuală. Aceste pacte trebuie lăsate deschise aderării tuturor părților interesate, astfel încât să evite orice asemănare cu pactele antebelice. Cu asemenea pacte nu este necesară schimbarea Pactului Societății; ele sunt acorduri făcute în virtutea Articolului 21 și sunt suprapuse Pactului Societății.

Dar pentru a face sancțiunile cu adevărat eficiente, mai trebuie luată o măsură. Pot exista state care să pregătească metodic un act de agresiune. Politica lor economică, subordonând nevoile populației la programul de reînarmare, care întrece cu mult nevoile lor de apărare, acumularea rezervelor de materii prime care nu s-ar putea obține în timp de război și care întrec cu mult nevoile lor în timp de pace – toate acestea ne dezvăluie pregătirea unui război.

Ce poate face Societatea și ce ar trebui să facă Societatea în asemenea împrejurări?

Am examinat această situație într-o comisie în 1926, împreună cu dl de Brouckère⁶ și Lordul Cecil. Îmi amintesc că aveam gripă și că Lordul Cecil a aranjat ca ședințele să aibă loc la mine acasă, în salon. De aceea, Foreign Office a instalat acolo o masă rotundă, acoperită cu postav verde. Eram foarte emoționat că masa oficială, în jurul căreia au loc dezbateri, se afla în casa mea. Mărturisesc acum, după unsprezece ani, că în cursul nopții m-am dus de câteva ori să mângâi postavul acela verde! Cum să vă explic? Masa de conferință este pentru mine ceea ce este o pistă cu iarbă pentru un cal de curse!

Comisia noastră a întocmit un raport, care a fost aprobat de Consiliu în 1927. Trebuia să examinăm foarte îndeaproape posibilitățile de a aplica sancțiunile ca o măsură preventivă și de a le doza în raport de intensitatea pericolului unui război.

Pentru a ajunge la rezultate concrete, Articolul 16 trebuie considerat ca prelungire a Articolelor 11 și 10.

Cred că o interpretare a Articolului 11 ar putea fi suficientă. Dar acest text presupune pentru aplicare votul celor două părți interesate. Ajung astfel la concluzia că cea mai practică soluție este un amendament la Articolul 16. Este singurul amendament pe care l-aș accepta.

Dar vom avea oare unanimitatea necesară în acest scop? E foarte îndoielnic.

⁶ Louis de Brouckère.

Așa că întreb: *de ce să modificăm Pactul?* Dacă nu îl putem întări, în sensul aplicării Articolului 16 ca măsură preventivă, *cel puțin să păstrăm Pactul așa cum este.*

Să-l păstrăm și să-l aplicăm *ad litteram.*

El satisface toate cerințele vieții bazate pe dreptate și pace.

Lumea este cuprinsă de o mare criză morală – din care pot rezulta fie *o nouă filosofie de viață*, produs al secolului al XX-lea, fie o *catastrofă.*

Această nouă filosofie poate fi fondată consolidând foloasele morale câștigate în urma suferințelor Marelui Război și adăugând tot ce am învățat din lecțiile războiului.

Democrația, pe care am crezut-o sigură, este amenințată de doctrina Statelor totalitare.

Slăbirea Pactului astăzi ar fi cea mai fatală lovitură dată democrației. Ar însemna o întoarcere la izolarea din zilele dinaintea războiului. Ar însemna distrugerea începutului bunei funcționări a vieții internaționale, pe care am obținut-o de la semnarea tratatelor de pace.

Noi înșine ar trebui să ne schimbăm, pentru a deveni oamenii doriți de Pact.

Nu, *nu vom salva pacea slăbind Pactul* pentru a face posibilă colaborarea Statelor totalitare. Ne vom atinge scopul convingând aceste state să intre în această organizație serioasă – reprezentată de actuala Societate a Națiunilor – și să colaboreze cu ea.

Nu, *nu vom salva pacea* ocolind obligațiile Pactului sub pretext că îl modificăm. Pacea poate fi salvată întărind Pactul și, în special, aplicând complet și atent obligațiile existente.

Nu, *nu vom găsi cel mai bun mijloc de a salva pacea* căutând în jurul nostru cui să-i plasăm responsabilitatea, ci cercetându-ne propria conștiință și supunându-ne legilor morale care ne guvernează viața interioară.

Democrația engleză trebuie să ia conducerea în marea luptă care se poartă.

Democrația engleză trebuie să înlăture neliniștea cauzată de teama că dictaturile se vor întinde dincolo de frontierele lor actuale, că s-ar putea instala pretutindeni, în toate țările, pentru a ne răpi fiecareia dintre noi principalul motiv pentru care trăim: *Libertatea.*

Numai în acești termeni vom avea domnia unei păci adevărate, pe care am definit-o:

O stare de spirit drept scop.

O organizare legală drept instrument și un strigăt venit din inimă drept mod de a-i fixa în conștiința lumii imperioasele ei comandamente.